

Universitätsbibliothek Wuppertal

Aeli Donati qvod fertvr commentvm Terenti

Evgraphi commentvm continens

Donatus, Aelius

Lipsiae, 1908

Andria I

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1594](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1594)

I.

1.

28 I VOS ISTAEC INTRO AVFERTE ABITE prima scaena
 huius comoediae causam continet quasi deliberatiuam.
 certum consilium <et> exploratum mandat seruo dominus;
 ne tamen hoc iniustum consilium sit, quod ex deliberati-
 one uidetur inuentum, ex narrationis partibus colligitur, 5
quod iustum id consilium inuentum esse uideatur. habet
 quidem finem haec scaena imperium atque mandat, quod seruo detur, sed ne imperii atque mandati iniustitia sit, causae est consilium sumptum, ubi similiter qualitas est, an iniustum consilium sit. sed iam ut ad speciem 10
 ueniamus, mandat seruo dominus, bene ut adsimulet nuptias (v. 141). consilium autem id est (v. 130) 'et nunc id operam do, ut per falsas nuptias uera obiurgandi causa sit, si deneget'. id<eo> consilii ratio quaerenda est, quae supponitur sic 'filium credo amare meretricem'. haec ra- 15
 tio per coniecturam tractatur, an filius amet *meretricem*.
 omnis igitur scaena in hoc consumitur, ut argumentis coniecturalibus colligatur filium amare *meretricem*. quare coniectura consilium suum probat, ut filium debeat obiurgare, si amet. quo consilio probato iustum declarat 20
 imperium, quo est seruo imperaturus, ut bene assimulet nuptias. haec per singulorum capita uersuum plenius aperiemus.

Primum ne quid turpe dominus aduersus filium seruo mandare uideatur, siquidem ille filius hic seruus est, obiecta 25
 persona serui est, non illa uulgaris neque in condicione

1 VOS — ABITE *FB*, *om. vell.* || 2 deliberatiue *LG* || 3 <ubi>
 certum α | et *add. W.*; -que *post* exploratum α || 4 ne *Lindenbr.*:
 non *codd.* || 5 inuentum <quod> α || 12 id *om. LG* || 14 ideo *W.*,
om. α || 19 obiurgare] arguere α || 20 probato *G*, -at est *vell.* ||
 22 singula *FG* (*recte?*) || 25 obiecta *W.*: abiecto *L*, -ta *vell.* ||
 26 est *om. α* | non — uulgaris *ante* obiecta α

uiuētis neque in turpi officio seruiētis, sed cuius animus et integritas fuerit per officia completa liberalis. hoc igitur tangit Simo, cum laudat seruum Sosiam, cum dicit opus esse non arte, sed his potius rebus, quas in eo semper agnouit, fide et taciturnitate. nam fides est, ut compleat quae mandat, taciturnitas autem necessaria videtur, ut ea celet. sed parua laus data seruo uide(re)tur, <si> eum coegisset, ut a domino imposita mandata seruaret. sed quoniam apud seruum, bonum dumtaxat, potuit esse consideratio, quod dominus maior sibi nescio quid 10 aduersus minorem dominum imperauerit, cuius, si non imperium adulescentis, aetatem timere deberet, quia illi post senis mortem erat dominus futurus, ideo laborat senex primo in animum suum serui animos inclinare; nam circa iuuenem inofficiosum imperare fortasse imperantis 15 est metus. dicit ergo se ex illo tempore, quo emptus seruus sit, iusta et elementia sine duris laboribus im-

35 perasse: 8 EGO ENIM POSTQVAM TE EMI A PARVULO INQUIT. hinc illud est in Iugurthino (*Sall. Jug. 10, 1*) 'paruum ego te, Iugurtha, amisso patre et sine spe et sine opibus in 20 meum regnum excepi'. et cum dixit 'a paruulo', utique beneficiorum suorum longum tempus ostendit <et> dedit ei continuationem praestandi: uere enim praestat, qui non <nisi> ei praestiterit qui meretur. adiecit autem ad cumulum beneficiorum, non quod tantum bene seruiert, cum 25

1 uiuentis *F*, uiuit *rell.*; qui uiuit *Schoell* || 3 igitur] enim α | Simo post seruum β | cum 2.] et α || 4 potius his α || 5 fide <opu>s? est *om.* *LG F*¹ || 7 ut ea celet *Schopen*: ut cadet *L*, ut celet *F*, ut caueat α , *om.* *G* | uideretur si *W.* || 8 eum (cum *FG*) coegisset (-e *LF*) ut β , quem coegit α | a domino] dominus α | seruare α || 11 imperauerit *W.*: -uerat *codd.* | non <esset> α || 12 ille *G* (*recte?*); fort. ille ei || 13 dominus] hic incipit *uetus cod. V* | facturus *LF* || 14 nam] ordo scholiorum, perturbatus ut videtur, hic est in *codd.*: dicit — imperasse ego — inquit. uere — meretur, nam circa — metus. et cum dixit — praestandi. hinc — excepi. adiecit autem *etc.* || 16 metus est α | se post sit α || 20 et 1. *om.* α (= *Sall.*) || 21 regnum meum α (= *Sall.*) | accepi *F* (= *Sall.*) || 22 et *add. W.*: -que post dedit α ; et pro ei (*del. dedit*) *Goetz* || 24 nisi *add. W.*

- ei dominus clementiora quae fuerant imperaret, sed quia
 37 ex seruo fecerit liberum **10** FECI EX SERVO VT ESSES LIBERTVS MIHI: summum etenim pretium seruiantibus uidetur esse libertas. et quoniam omnis libertus patrono debet seruitutem, ideo adiecit 'mihi', non Pamphilo, hoc 5 est non filio, ut ille non crederet licet libertum se debere
 38 filio seruitutem. — **11** PROPTEREA QVOD SERUIEBAS LIBERALITER pulchre hoc uidetur adiunctum, ut non propter alias causas dominus dedisse uideatur, sed quia hanc semper seruus habuerit in seruitutis condicione uoluntatem, liberaliter omnia quae iussa fuerant perimplere. —
 39 **12** QVOD HABVI SVMMVM PRETIVM PERSOLVI TIBI ipsum 'pretium' dixit libertatem. ita debitorem iam seruum ad domini officia fecit, sicut in seruo dominus quod debebat
 40 exoluit. — **13** IN MEMORIA HABEO recte seruatum a seruo, ut 'in memoria habeo' diceret: neque enim domino referre gratias potest, nisi sola priorum officiorum restitutio in memoria perseueraret. — HAVT MVTO mihi uidetur iuris rationem respicere: ingratus enim liber seruus a patrono reuocari in seruitutem potest. — GAVDEO 20 SI TIBI QVID FECI AVT FACIO QVOD PLACEAT SIMO uehementer seruus se gaudere dixit, si ex factis domino reddiderit uoluntatem. et simul duo tempora coniunxit, ut non
 42 solum fecisse, sed et facturum esse declararet. — **15** ADVERSVM TE apud te intelligendum. quidam enim, quoniam
 25 niam supra (v. 11) dixerat 'quod seruiebas liberaliter', hoc intelligunt 'ut libere quoque diceres quae sentias et propterea uoces ex libertate prolatas in conuiuium

2 feci <inquit> α || 3 enim α || 7 QVOD] quia LB V || 8 non et 9 dominus om. L || 9 sed] nisi α || 11 fuerunt LG, erant F | adimplere G, implere α || 12 ipsum] summum Lindenbr.; ipsam Schoell || 13 <et> ita α || 14 fecit officia α | debebat Schopen: habebat codd. || 17 poterit G, posset α | sola priorum G, solutionem L, soluc- F || 19 respicere Lindenbr.: insp- codd. | liber seruus] libertus α || 22 factis <suis> domini α || 23 iunxit α | ut om. LF || 24 <se> esse V || 25 intelligendum <est> B || 27 diceres LF, -ceret α G | sentias Schoell: -tit (-tiebat α F) has codd. || 28 et post propterea codd., transp. Schoell.

- aut iniuriam secundum rationem ueritatis proferres'. quod si ita est, dicta sunt aliqua a seruo contra dominum. idcirco intelligunt 'aduersum te' contra te. sed melior est interpretatio superior.* [*'aduersum te' apud te* 44 *melius intelligitur.*] — 17 QVASI EXPROBRATIO EST INMEMORIS 5 BENEFICII <sa>ne beneficiorum commemoratio cum ostenditur, 46 ingratiae exprobratio dicitur. — 19 PRIMVM IN HAC RE PRAEDICO TIBI ANTEQUAM NARRATIONEM INCIPIAT PONERE, SUM- 47 MAM PRIMO PROPONIT, quae talis est 20 QVAS CREDIS ESSE HAS NON SVNT VERAЕ NVPTIAE. partitur hic senex eaque 10 49 partitio triplex est 22 EO PACTO ET GNATI VITAM ET CONSILIVM MEVM COGNOSCES ET QVID FACERE IN HAC TE RE VELIM. ergo secundum supra positam diuisionem 'gnati uita' cum exponitur, coniecturalia continet argumenta; 'consilium' cum exponitur, per qualitatem dicitur; 'quid 15 facere in hac te re uelim' similiter qualitatis ratione consistit. utraque autem qualitas negotialis est. incipit 51 primo gnati uitam 24 NAM IS POSTQVAM EXCESSIT EX EPHEBIS SOSIA. hic argumenta coniecturalia diligenter debemus adtendere, quod Pamphilus uidetur amare mere- 20 tricem.* 'excessit ex ephelis' tempus puerilis aetatis ex-

α* [4] est uero huc usque figura synathroismos (sinatris- *codd.*), quae est congregatio criminum uel beneficiorum ad mouendos animos.

* [21] Argumentorum loci traduntur alii esse artificiales (-cales V; *sic semper*), alii inartificiales. et inartificiales quidem ex auctoritate sumuntur uel opinione, artificiales uero aut a personis aut a negotiis. cum autem omne argumentum rei dubiae faciat fidem, his uel nostram uel aduersariorum causam confirmamus uel infirmamus. quorum loci sumun-

1 <in> iniuriam V | proferres LF, -ferret α, -feram G || 2 a om. LF || 3 <id est> contra α || 4 aduersum — intelligitur *secl. W.* (e margine *inrepsisse videntur*) || 6 sane *Goetz:* ne LF, Hec G; bene *Schoell* || 7 ingratiae *Schoell:* -tia L, -ta F, om. G || 12 re te α F; *sic et infra* || 13 diuisionem positam β || 16 qualitas — consistit (-at LF) | per qualitatem dicitur α || 17 qualitas] -tatis LF || 18 nati LFV | EX] ab LG || 20 aduertere (animadu- B) α || 21 <postquam> excessit α

55 cessit.* — 28 PLERIQUE OMNES apud antiquos ista dictio
ponebatur, ut 'omnes' superuacuum fieret et superior
tantum sermo propriam significationem contineret.* —
57 30 AD PHILOSOPHOS ad sapientiam atque doctrinam. —
58 31 NIHIL EGREGIE PRAETER CETERA hoc est: omnia ae- 5
60 qualiter, *nihil amplius ante omnia*. — 33 NON INIVRIA non
sine causa, id est iuste: ius enim contrariam habet iniuri-
61 am. — 34 VT NE QUID NIMIS quidam arguunt Terentium,
quod istam sententiam dixerat seruus, quam sapientium
summus ex septem protulisse dicatur. quae quidem res 10
non digna reprehensione est. nam primo omnium in

α tur ante rem quidem, unde agitur: a persona, a causa,
a tempore, a loco, a materia, a modo, a ratione; in re,
unde agitur: a toto, a parte, a genere, a specie, a dif-
ferentia, a proprio, a definitione (diff. *BV*; sic *semper*),
a nomine; circa rem, unde agitur: a simili, a dissi-
mili, a pari, a contrario, a maiore, a minore, a praecedente,
ab eo quod est simul (simul est *V*), a conse-
quente; post rem uero: ab euentu, a iudicatis. qui
loci ideo communes dicuntur, quia in omni genere cau-
sarum ex his argumenta duci possunt. nam a personis
consideratur patria, nomen, genus, corporis habitudo,
mores, uita, amicitia, aetas, incessus, uultus. [uel aliter
a persona: nomen, natura, uictus, fortuna, habitus, af-
fectio, studia, consilia, facta, casus et orationes.] distat
autem inter argumenta rhetorum et philosophorum,
quod philosophorum ita sunt interdum necessaria, ut non
sint probabilia, rhetorum autem, si sint (sunt *Gerstenb.*)
necessaria, erunt probabilia. probabile autem dico uerisimile,
quod etiam uulgus probat et uerum iudicat. haec
igitur argumenta sparsim in Terentio reperies nec unquam
aliunde sumpta. sequitur

* [1] quia ephebi sunt pueri, unde et ephebion (-ian *codd.*)
locus ubi discunt.

* [3] Vel ita struendum: quod omnes faciunt adulescentuli,
ut plerique ad equos etc., ut sic uniuersalitatem ad
singularitatem redegerit.

1 omnis *L* | fort. <ita> ista dictio || 2 omne *codd.* || 4 at-
que] ad α || 5 id est α || 6 <id est> non sine α || 9 dederit
seruo α || 10 dicitur *G* || 11 est *om. LG*

hominibus naturae sensus aequalis est: ita concipere et seruus potest cum uirtutibus ingenium, cum omnibus sit aequale naturaliter attributum. deinde fieri potest, ut ista sententia iam a sapiente dicta percerebruerit et omnium in ore uersetur: neque enim Terentius uel quilibet qui hanc comoediam composuit <***>, sed in hominibus comprehendit, unde et seruus, non tamen ut callidus, auditam rem potuit in sermonibus collocare. — **35** SIC VITA ERAT FACILE OMNES PERFERRE AC PATI CVM QVIBVS ERAT honeste pater narraturus uitam filii sui suspectam docet praeterito tempore integritate uiuendi obscuram tenuisse in suis moribus disciplinam.* ex quo ostendit sibi semper curam fuisse, ut filii uitam cognosceret. — **40** NAMQVE HOC TEMPORE OBSEQVIVM AMICOS VERITAS ODIVM PARIT et ex hac sententia intelligi datur seruum bonum esse atque sapientem: ita et in superioribus ei sapientis est concessa sententia. 'hoc tempore' autem quod dixit, mihi uidetur 'ad omnia tempora' expectandum: numquam enim non ualet ista sententia. — **42** INTEREA MVLIER QVAEDAM ABHINC TRIENNIVM et haec interposita narratio demonstrandae personae causa dicitur, quae ab oratoribus digressio nominatur, quotiens a narrationis tenore in aliam narrandi necessitatem dilabimur. — **44** INOPIA ET COGNATORVM NEGLENTIA COACTA quorum debuerat spe auxilioque fulciri. — **45** EGREGIA FORMA ATQVE AETATE INTEGRATA duo quae necessaria ad uoluptatem fuerant complexus est, ut et uultus et aetas placere potuisset. — **46** EI VEREOR NE α * [12] cuius definitio per laudem est.

1 naturae *W.*: natura est (et *F*) β , natura α || 2 cum 2. *W.*: quod α , om. β || 3 aequale < \hat{e} > β || 4 percerebruerit α *FG* || 5 <non> terentius <non> *LF* | qui — hominibus] alius hoc a se α || 6 hanc comoediam ante uel *codd.*, *transp. Schoell*; composuit, <seruum relegat ab hominibus> sed *idem*: composuisset *codd.* || 9 <ut> omnis *L* || 12 curae α || 14 et om. *FG* || 16 ita — superioribus] dum ut supra α | ei post est α || 18 expectandum *LG*, spect- α *F*; spectare *schol. cod. C Ter.* || 19 sententia <tullius libro de amicitia (*Lael. 24, 88-90*) dicit monendi sunt salus desperanda> *F* | quaedam mulier α || 26 uoluntatem *LG*

QUID ANDRIA ADPORTE MALI cautus seruus, cum adulescentem dominum sciret, timuit mulierem et uultu et aetate
 77 laudabilem. — 50 VNVS ET ITEM ALTER hic arguto intellectu tres accipiuntur: nam 'unus' utique numerum suum ostendit, 'alter' uero de duobus post unum alter 5 est. ita si alter est, duos significat et unus praecessit, quo intellectu soluitur quod postea (v. 60) dictum est 'nam hi tres tum simul amabant'. hoc intelligi et in Virgilio (Ecl. VIII 39) uolunt 'alter ab undecimo tum me iam acceperat annus': undecim enim numerum suum habent, 10 'alter' uero, ut diximus, de duobus est, hoc est de duodecimo et tertio decimo, ut ista copulatio 'alter ab undecimo' tertium decimum annum significet, qui uicinus est pubertati, quo uerisimile fieret illum ueneri potuisse seruire. — 52 ACCEPTI CONDICIONEM probauit scilicet, quod 15 offerebatur ab his.* — DEIN QVAESTVM OCCIPIT deinde meretrix esse coepit.* cauta narratio: docet se in omnibus filii factis semper adhibuisse curam et metum quam plurimum, ne in malos mores contubernio duceretur, sumpsisse et officium paene seruorum, ut interrogaret seruos 20 contubernialium et diu quaereret de filii moribus nec prius requiesceret, quam disciplinam integram reperiret. quibus iam rebus fidem facit ad futuram quaestionem, ut uerisimile uideatur esse, quod motus est in filium iuste, qui semper de moribus inquisitionem habuerit nec ali- 25 quando integre omnia reperire potuerit iratus eo quod Pamphilus amaret. pulchre tamen post interrogationem

α^* [16] Condicio est institutio, ut hic. et est etiam originalis seruitus, ut dicitur quis seruili condicione. et est condicio compositio, unde est quod dicitur syllogismus condicionalis quasi compositus ex duobus cathegoricis syllogismis.

*[17] sumpta definitione a nota, quia merendo, id est militando, pro corpore quaestum occipit.

6 est 2. LG, om. rel. || 16 deinde codd. | accipit F^2 , -cepit F^1G | deinde] id est α || 26 integra βS | repperiri BV | potuerit] fuerit F , -rat L || 27 amaret om. β | pulchro LF

- nihil aliud a seruis uidetur esse responsum nisi de aliis amatoribus. ne tamen seruorum respondentium calliditas Pamphilum celare uideretur, et ipse interrogauit, uti prudens seruus interrogatus de Pamphili nomine facile actus eius posset exponere, quamquam iam signum ⁵ fuerat castitatis, inter amatores non fuisse gnatum. —
- 89 **62** ITEM ALIO DIE QVAEREBAM et hic perseuerat similiter senis diligentia, ne unius diei iudicium circa disciplinam
- 93 uerum esse non possit. — **66** NAM QVI CVM INGENIIS CONFLICTATVR EIVSMODI confirmat per sententiam uitam ¹⁰ filii et integram disciplinam: negat esse melius eo ingenio, quod, cum inter uitia uersatur, suam teneat firmitatem.
- 96 — **69** CVM ID MIHI TVM VNO ORE OMNES probat filii uitam non iudicio tantum, ne uideatur hoc fecisse amore, sed et testimonio ciuium ceterorum. quae quidem res ad ¹⁵ futuram quaestionem argumenta suggerit maxima: nam similiter eius filius iudicio patris et testimonio ciuium
- 97 comprobatus est, qui nondum amare coeperit. — **70** LAVDARE FORTVNAS MEAS ubique fortunae attribuitur, quod boni filii sunt, ut et Sallustius (*Catil.* 25, 2) 'praeterea uiro, ²⁰ 99 liberis satis fortunata'. — **72** QUID VERBIS OPVS EST HAC FAMA INPVLSVS CHREMES de moribus filii sui cum pronuntiatum ciuibus diceret, magnum testimonium et Chremes ponit, quod 'ultro uenit', quod 'unicam gnatum', quod
- 102 'cum dote summa' filio promisit uxorem. — **75** PLACVIT ²⁵ DESPONDI sequens enim uidebatur, ut, cum et ipse probatum filium sciret, optimam condicionem matrimonii non repudiaret. ergo cum dicit 'placuit', Chremeti condicionem
- 103 optimam declarabat. — **76** AVDIES FERE IN DIEBVS PAVCIS QVIBVS HAEC ACTA SVNT CHRYSIS VICINA HAEC MORITVR ³⁰

1 uideretur *LG* || 2 call- resp- cel- uid- Pamph- α || 3 interrogauit *G*, -bit *L*, -bat *rell.* || 5 possit *LF* || 6 non ... gnatum (nat- *codd.*) modo ... cenatum *Klotz* duce *Lindenbr.* || 7 senex simili diligentia α || 12 uersetur α (*recte?*) || 13 omnis *L* || 17 eius] is? || 18 qui] quod α || 20 sunt filii α || 21 fortunato α || 23 chremis (-metis *S*) α || 26 consequens α *G* (*recte?*) || 28 Chremetis? || 29 declarauit α | AVDIES — 15, 2 INTERIM *om. F*

- 106 <*****>. — **79** BEASTI beatum fecisti. — **81** CVRABAT
 108 VNA FVNVS TRISTIS INTERIM NONNUMQVAM CONLACRIMABAT
 has lacrimas fundebat Pamphilus propter eam familiaritatem, quam habebat ex coniunctione eius mulieris, quae Chrysidei carissima fuerat. sed quoniam Chrysis mortua, 5
 Chrysidei carissima fuerat. sed quoniam Chrysis mortua, 5
 salua autem illa quam diligebat, ideo nonnumquam conlacrimabat, id est cum aliorum lacrimis suas quoque
 111 miscebat. — **84** HVIVS MORTEM TAM FERT FAMILIARITER hoc
 113 est: sic dolet ut familiares. — **86** HAEC EGO PVTABAM
 ESSE OMNIA HVMANI INGENII cum nondum argumentum ali- 10
 quod officium malae ostenderit disciplinae, tamen dolor
 iam <in> futura prorumpit, cum esset admonitus falsa
 115 fuisse quae ante credebat pietatis indicia. — **88** EGOMET QVOQVE EIVS CAUSA ut, quoniam filium perspexeram
 praebere et ei lacrimas, quam non diligebat, ego quoque 15
 116 officium obsequiumque praestarem. — **89** IN FVNVS PRODEO hoc est in obsequium funeris. — NIHIL SVSPICANS
 ETIAM MALI hic auditorem mali interpositione suspendit,
 118 qui mitiori narratione tenebatur. — **91** ASPICIO ADVLESCENTVLAM FORMA et hic similiter duo tetigit, et aetatem, 20
 quod adulescentulam dixit, et uultum, quod formam
 119 posuit. — **92** ET VULTV SOSIA quasi tertium uidetur adieçisse
 uultum: namque forma naturalis facies <est>, uultus
 uero animi motu facies ad tempus aptata. denique praeterea
 122 **95** ET QVIA ERAT FORMA PRAETER CETERAS HONESTA 25
 125 AC LIBERALI. — **98** PERCVSSIT ILICO ANIMVM cum formam
 uidissem, cum lacrimas perspexissem, cum Chrysidis sororem hanc cognoscerem, sum nescio quid, inquit, continuo
 suspicatus. — HOC ILLVD EST HINC ILLAE LACRIMAE hinc
 illa argumenta coniecturae, quae supra diximus: uerisimile 30

1 lac. sign. W. | <id est> beatum α || 5 chrisi 2. α | mortua
 <fuerat> F || 8 HVIVS — familiares om. F || 9 familiaris G |
 PVTABAM] optabam L, o. α || 11 ostenderit W. ex Don.: -rat
 (-retur G) codd. || 12 in add. W. ex Don. | prorupit α || 17 id
 est α || 23 est add. W.; dicitur post aptata α || 24 uerus β |
 motu W.: -us codd. || 28 suspicatus continuo α || 29 hoc] hinc
 α F || 30 <sunt> illa α | coniecturalia α

- esse filium amare meretricem, quod tam familiariter ad Chrysidem se applicauerit, quod eius tam familiariter fleisset interitum. *hoc est enim quod dixit 'hinc illae lacrimae'*. sed quoniam adhuc parua suspicio est, adiecit
- 129 argumenta **102** INTEREA HAEC SOROR QVAM DIXI AD FLAM-
MAM ACCESSIT INPRVDENTIVS SATIS CVM PERICVLO. nullum
maius argumentum potest reperiri, quam quod subiungit,
Pamphilum necessitate compulsum amoris sui flammam
non potuisse celare. quoniam autem in coniectura haec
argumenta sunt semper: a uoluntate, (<a facultate>), a 10
summo ad imum — his enim tribus partibus nititur
accusator —, hic autem uoluntatis est quaestio, ergo proba-
tiones a summo ad imum suscipiuntur, quae continent
dicta et facta et quod a doctioribus adiungitur pathos.
namque pathos est supra, quod fleuit; facta sunt ista quae 15
133 subiunguntur, quod **106** ACCVRIT, quod MEDIAM MULIEREM
134 COMPLECTITVR; deinde dicta sunt, quod dixit **107** MEA GLY-
CERIVM INQVIT CVR TE IS PERDITVM. ita omnia orator con-
iecturalia argumenta complexus est. quamquam accedit et
136 illa pars, quod et ipsa Glycerium **109** REIECIT SE IN EVM 20
FLENS QVAM FAMILIARITER: saepe etenim non solum nostris,
sed et nostrorum factis possumus accusari, ut cum de
Verris animo quaereretur, an Ciceronem nollet accusatorem,
quod Hortensius tantum laborabat, ut Ciceroni non daretur,
accusat quoque, ut palam sit Verris hanc esse uoluntatem, 25
ne Cicero accusator existeret (*cf. div. in Caec. 23 sqq.*). uerum
haec de argumentis. omnis autem coniectura proprium hoc
habet, nam argumenta cum ceteris statibus uidentur esse
communia; haec et praeter argumenta habet a testibus
probationem. haec etiam hic sunt, quippe cum dicat 30

2 applicauerit *G*, -rat *rell.* || 9 quoniam autem in con-
iectura *W.*: quoniam mater (*om. F*) in (-ia α) coniectura
(-rae α) *codd.* || 10 a facultate *add. Gerstenb. ex Don.* || 12 proba-
tionis *L FV*¹ || 13 suscipiuntur *L (recte?)* || 14 doctioribus *LGB* ||
18 orator omnia α || 24 tantum *om. G* | laborat *G* | 25 accusat^{or}
(*corr. m. 2*) *G* | ut <hoc> *G*, ut <hoc quoque> *F, om. L* || 28 nam
quod α || 30 haec — sunt] ut hic α

- 144 **117** VENIT AD ME CHREMES POSTRIDIE CLAMITANS INDIGNVM
 FACINVS COMPERISSE utique 'comperisse': etiam ab aliis
 ista res dicta est, ut ipse hoc compererit, ut testium quasi
 137 quaedam sit multitudo. — **110** REDEO INDE IRATVS ATQVE
 AEGRE FERENS bene indignationem totam argumentis exci- 5
 tatam sibi esse commemorat. uerum tamen dicit se equi-
 dem credidisse, sed filium accusare non potuisse, propter
 quod deriuatio causae esse potuit. namque duae partes
 sunt, quae reum solitae sunt defendere: deriuatio causae,
 quae Graece μετάρθεσις αίτιας dicitur, quam rem 10
 139 tractat senex, cum dicit ex persona filii **112** QUID FECI
 QUID COMMERVI AVT PECCAUI PATER QVAE SESE IN IGNEM PRO-
 ICERE VOLVIT PROHIBVI SERVAUI HONESTA ORATIO EST. —
 142 **115** NAM SI ILLVM OBIVRGES VITAE QVI AVXILIVM TVLIT
 purgationem filii sui et ipse confirmat per sententiam, ut 15
 iuste uideatur nunc irasci, qui aliquando alias admisit
 144 causas.* — **117** VENIT CHREMES POSTRIDIE inquit: quo hoc
 facilius probatum omnibus doceat, continuo et Chremes
 uenit. adiecit et CLAMITANS, ut indignatione ostenderetur
 145 uerum esse compertum. — **118** INDIGNVM FACINVS COM- 20
 PERISSE pulchre ex persona soceri 'indignum facinus' dic-
 tum est, ut et ipse doleat Pamphilum esse corruptum,
 quippe cum ipse uenerit prior, ut filiam polliceretur. —
 146 **119** PRO VXORE HABERE HANC PEREGRINAM magna iustitia
 soceri, siquidem non Pamphilum dolet amare alteram, sed 25
 dolet pro uxore habere peregrinam. considera enim per-
 sonam soceri: merito uxorem dolet alteram. — EGO ILLVD
 SEDVLO NEGARE FACTVM ne leuiter credidisse uideatur, et ne-
 147 gasse dixit. — **120** ILLE INSTAT FACTVM ita comprobata
 res est perseuerante soceri testimonio. — DENIQVE ITA 30
 α*[17] et est locus argumenti, qui dicitur a contrariis.

1 <se (s. α)> indignum α FG || 8 deriuatio causae β, duae
 causae deriuatio α || 9 deriuatio β || 10 ΜΕΤΑΘΕΣΙΣ (-TESIS F)
 ΔΕΤΙΔΕ (ΔΕΠΤΑΕ F) β, metathesis aepas α || 11 tractat⁹ L, -atis
 G, -aturus est F || 16 iuste Schopen: iste codd. || 17 quo W.:
 quod codd. || 18 facilius post doceat α | <quod> continuo β ||
 20 compertum] quod compererat (conceperat S) α | comperisse
 <se> L || 26 considerat (-rans G) β || 28 negasse <se> α G

- TVM DISCEDO AB ILLO VT QVI SE FILIAM NEGET DATVRVM iam apud socerum probatam rem dixit, quod filius amet, si- quidem ipse qui promiserat hoc cognito socer filiam ne-
 149 gavit. — **122** NON TV IBI GNATVM deest *uel intelligi licet* 'arguere aut accusare debuisti'.* hoc quidem magna pro- 5
 curatione perfectum est, ut iam seruus credidisse uideatur, quod amat filius. at uero senex, ut iustitiam suae ira-
 cundiae doceat et hanc causam non idoneam doceat, qua filius accusandus esse uideatur, subiungit rationem
 151 **124** TVTE IPSE HIS REBVS FINEM PRAESCRIPTIONI PATER: 10
 potest enim filius dicere 'uxorem nunc sum ducturus; tempus ueniet, cum aliena lege et alienis moribus uiuam: interim sine, *dum tempus* est, me meo more uiuere'. unde seruus et ab hac re deiectus obiurgandi interrogat
 154 causas **127** QVIS IGITVR RELICTVS EST OBIURGANDI LOCVS. 15
 et bene 'obiurgandi' dixit, nam de crimine iam constat, quod amat filius, sed obiurgandi quaeritur locus. —
 155 **128** SI PROPTER AMOREM VXOREM NON VULT DUCERE hoc est illud, quod secundum proposuerat Simo (v. 22) 'et consilium meum cognosces': credit enim ad iracundiam 20
 hanc esse causam, non quod amet filius — nam id aeta- tis est et temporis —, sed, unde incipit causa peccati,
 157 si propter amorem non uult ducere uxorem. — **130** ET NVNC ID OPERAM DO VT PER FALSAS NVPTIAS hoc est 'con-
 silium', ut falsae nuptiae fingantur, quo et animus uictus 25
 adulescentis circa amorem possit agnosci simulque et Da- ui serui, qui fauet plurimum Pamphilo, consilia falsa
 162 nuptiarum uanitate frustrentur. — **135** MAGIS ID ADEO MIHI VT INCOMMDET QVAM VT OBSEQVATVR GNATO ut mihi
 164 magis, inquit, noceat quam filio prosit. — **137** MALA 30

α^* [5] et est eclipsis, quae solet fieri aut nimia laetitia aut nimia tristitia.

1 TVM] dum LG || 8 doceat 2.] -et α || 9 quia β | subiungit G, sed iungit *rell.* || 13 interim *Lindenbr.*: interdum *codd.* | me (m. VS, om. β) meo (m. VS) more uiuere (uiuere more FG, uiuere modo B, u. m. VS) *codd.* || 18 NON VULT] nolit α F || 23 nolit α | uxorem ducere α || 29 MIHI VT] u. m. α

- MENS MALVS ANIMVS quia occultum uidebatur *aliquem ideo* aliquid facere *ita*, ut alteri noceat, non ut prosit alteri, ideo hanc adiunxit causam, quod mala mens, *malus* 165 *animus* ista semper fecerit. — 138 SINE EVENIAT QVOD VOLO hic sensus est: quod uolo, eueniat, quod illud est 5
- 166 139 IN PAMPHILO VT NIHIL SIT MORAE. hoc iam restat, ut Chremes exorandus sit. — 141 NVNC TVVM EST OFFI- CIVM hoc est tertium, quod in propositione posuerat (*v. 23*) 'et quid facere in hac te re uelim': ut bene scilicet assi- mulet nuptias, Dauum terreat, filium obseruet, uel quid 10 agat uel quid consilii habeat.

2.

- 172 1 NON DVBIVM EST QVIN VXOREM NOLIT FILIVS remansit senex et hic secum loquens habet coniecturalem statum: nam quaestio est, an uxorem nolit filius. confirmat autem, quod nolit uxorem, et huius confirmationis argumentum 15
- 173 hoc est, quod dixit 2 ITA MODO DAUVM TIMERE SENSI: dixi enim supra (*I 1, 109*), quoniam non solum de factis nostris ad coniecturam argumenta colligi possunt, uerum et de
- 175 factis nostrorum. — 4 MIRABAR HOC SI SIC ABIRET haec scaena mandatum tenet, quamquam mandati causa prae- 20 cedit, quod amare dicitur filius. manet illa coniectura, quae similiter habet cur amet argumenta et probationes suas. postea mandati actio est, ut quod obseruet Dauus, per mandata cognoscat. egreditur tamquam non aspiciens do- minum, cuius oratio talis fingitur, ut quaedam temere 25 dicta proferat, quod lenitatem domini latentem et suam

1 adcultum β | <seruum> uidebat α || 4 sin VS | ueniet LF || 5 quod illud est] illud scilicet α || 6 vt ante in α || 7 ut om. α | sit] est α , \hat{e} siet L || 9 te re G, re te *rell.*; cf. ad v. 23 | assimules . . . terreas . . . obserues α G || 11 habeat] captet α || 15 et] sit et F, sic LG || 16 quod om. LG | sensi timere dauum α || 17 quoniam] quod Lindenbr. || 18 argumenta ad coniecturam α || 20 praecedat FG || 22 cur amet W.: curam et *codd.* || 24 tamquam] namque α || 26 suam et β

- demonstret calliditatem, quod miratus sit uerbum sibi a domino non esse factum, hoc est secum non locutum, neque dominum aegre tulisse, quod audisset non dari uxorem. — **8** AT NVNC FACIET *quod supra dixit*, hoc est 179 tecum loquetur. — **14** MEVM GNATVM RVMOR EST AMARE 185 et haec omnis probatio est, an amet filius, sed coniecturalis probatio a testibus. unum testimonii genus est rumor, nunc autem rumore Chremis ex relatione Simo tenet, quippe cum supra (*I 1, 117—118*) dixerit 'Chremes postrodie uenit ad me clamitans indignum facinus se com- 10 perisse'. — ID POPVLVS CVRAT SCILICET haec defensio est contra rumorem, uerisimile non esse omnem populum 186 de nescio cuius adolescentis amore cogitare. — **15** HOC CINE AGIS AN NON obscurus sensus, et tamen talis est: curae tibi est, quod populus loquatur? denique hoc in- 15 telligit seruus et respondit domino sibi curae esse, cum diceret EGO VERO ISTVC. — SED NVNC EA ME EXQVIRERE INIQVI PATRIS EST hanc defensionem, quam supra collocarat, et nunc memorat, quod amare adolescentem criminis 187 non sit, maxime ante nuptias. ideo adiecit **16** NAM QVOD 20 ANTE HAEC FECIT NIHIL AD ME ADTINET DVM TEMPVS AD EAM REM TVLIT SIVI ANIMVM VT EXPLERET. deinde incipit man- 192 data, sed obliqua oratione, proponere **21** TVM SI QVIS MAGISTRVM CEPIT AD EAM REM IMPROBVM IPSVM ANIMVM AEGROTVM AD DETERIOREM PARTEM PLERVMQVE APPLICAT. 'magistrum' dicit 25 monitorem, quod agit Dauus contra Pamphilum. hanc rem quia oblique dixerat, Dauus non intellexerat;* itaque plane

α^* [27] siquidem senex et uultu et uerbis agebat, ut Dauum deciperet. unde ipse seruus supra (*v. 9*) 'id uoluit nos' id est impedi<ui>t me et Pamphilum 'non sic opinantes duci' id est seduci 'falso gaudio' domini nostri Simonis 'sperantis' id est qui sperabat opprimi posse nos 'os-

1 demonstrat *L* || 8 ex relatione chremis α || 10 se comperisse] *c. s.* α || 14 et] sed? || 15 est *om.* α || 19 adolescentem amare α || 21 fecit <et cetera (*cet- om. VS*)> α || 23 proponere post 22 mandata α || 25 magistrum — Pamphilum] id est monitorem, sicut Pamphilus Dauus; nam leno ipsius erat α || 26 ait *LG* || 27 intellexit α

196 scire cupit. deinde cum minis mandat **25** SI SENSERO
 199 HODIE QVICQVAM IN ISTIS NVPTIIS . . . **28** VERBERIBVS TE
 CAESVM DAVE IN PISTRINVM DEDAM et omnis admonitio
 quae sequitur.

α citantes' quasi negligentes uel pigros 'amoto metu' a
 nobis. et cur hoc? 'ne esset spatium c. a. d. n.' (cf.
Bruns ad I 2, 9).

3.

206 **1** ENIMVERO DAVE haec scaena deliberatiuae uim tenet, 5
 nam territus a domino seniore Dauus deliberat, cui obtem-
 peret, an adulescentis animo, an imperio senis satisfaciat.
 habet igitur deliberatiuae exordium, in quo exhortatio est
 'enimvero Daue nihil loci est segnitiae'. 'segnitiae' po-
 situm est, ut ea quae inuenta sunt non praetereantur, 10
 'socardiae' uero, ut ea quae sunt necessaria corde inue-
 niantur. quae ipsa exhortatio a periculis incitatur, illis sci-
 licet **3** QVAE SI NON ASTV PROVIDENTVR ME AVT ERVM PES-
 209 SVM DABVNT. 'erum' autem dicit Pamphilum. — **4** NEC
 QVID AGAM CERTVM EST hinc incipit deliberatiua, cuius 15
 partes sunt duae PAMPHILVMNE ADIVTEM AN AVSCVLTEM
 210 SENI. deinde partium tractatus **5** SI ILLVM RELINQVO EIVS
 VITAE TIMEO. 'eius uitae' hoc dixit, ne periclitetur: scit
 enim amorem Pamphili. ex alia parte SIN OPITVLOR HVIVS
 211 MINAS senis uidelicet. et adiecit necessitatem **6** CUI VERBA 20
 DARE DIFFICILE EST. hic tractata est qualitas utriusque
 partis, sed incidit coniectura, an falli senex possit. hinc
 argumenta colliguntur, quod non potest esse eo, quia 'com-
 perit iam de amore', quod 'infensus me seruat, ne fallac-
 iam ad nuptias faciam'. deinde ad<dit> qualitatem, quo- 25

1 cupit *Schopen*: coepit *codd.* | deinde — mandat post
 NVPTIIS *codd.*, *transp. W.* || 2 ISTIS] his te *Ter.* || 3 et] post α ||
 6 terretur . . . <et> deliberat α || 9 nihil <hic> L | segnitiae 1.
om. α G || 11 necessaria sunt α || 14 erum — Pamphilum] id est
 Pamphilum post 13 ERVM α || 15 hic α || 18 eius — dixit] id
 est α || 21 utriusque F, uirtusque *rell.* || 25 addit W. | quo-
 niam] quod F, quam G

niam, etsi nihil ipse fecerit fraudis ac doli, dominus circa seruum magnam habeat potestatem, ut et nulla causa inferat poenas. apposuit et maiorem difficultatem, quo doceat senem falli iam non posse, quod grauida est de Pamphilo ista mulier, quod ita se inuicem diligunt, ut partus 5 tollatur, quod etiam ista fabula fingitur, ut cuius esse doceatur, quibus rebus iam amica ista ad nomen accedit uxoris. quod si ita est, falli non potest senex. atque in hac deliberatiua utriusque partis unum tantummodo uidetur inuenisse Dauus, ut Pamphilo cuncta narraret: hoc solum 10 enim sine periculo suo faciet, ut conueniat Pamphilum, ne 'de hac re pater imprudentem opprimat', si indicauerit filio patris uoluntatem.

4.

- 228 1 AVDIVI ARCHYLIS IAMDVDM haec scaena mandatum tenet: mittitur namque ancilla *Mysis*, ut obstetricem accersat, paraturque habitus, ut Pamphilus terrentis patris orationem, qua adigere eum conatur ad nuptias, possit 229 audire. — 2 TEMVLENTA ebriosa: temetum enim antiqui uinum dicebant. 'temulenta et temeraria' duo posuit, unum ad uitium accedens, aliud ad naturam: nam temerarium <esse> naturae malum est, cui accedit, ut uino saepius obruatur.*

- 231 α*[22] 4 ANICVLAE hoc ex his nominibus est, cuius primitiui genus cognoscitur ex diminutiuo. 'compotrix' uero dictum est feminino genere sine exemplo alterius nominis nisi uerbalis. — 5 DI DATE FACVLTATEM apostropha, id est conuersio, est ad deum, quae fit, cum uires nostras excedit negotium, unde Horatius (*a. p.* 191—92) 'nec deus intersit, nisi dignus uindice nodus inciderit.'

- 232 1 <tamen> dominus α || 3 <necessitatem uel> difficultatem α || 8 atqui in hac α, atqui haec β || 11 sui α (*recte?* cf. I 5, I) | faciet W.: -cit *codd.* | ut — opprimat *post* uoluntatem (uolupt- LG) β | ut — Pamphilum] et illum iuuat α || 12 imprudentem pater α || 13 patris filio *codd., corr.* W. || 16 paratusque β || 18 <id est> ebriosa α || 21 esse *add.* W. || 22 saepius] semper α

5.

- 236 **1** HOC CINE EST HUMANVM FACTVM AVT INCEPTVM haec scaena deliberatiuam habet, quae talis est: adulescens amans, qui a<matae> promisit se eam ducturum uxorem, a patre cogitur, ut alteram ducat *uxorem*: deliberat quid faciat. hic omnis deliberatiuae partes sunt et ab ipso qui deliberat percurruntur. uerum quoniam optima deliberatio est, cui alius persuasor accedit, idcirco Mysis ancilla praesens inuenitur, ut eius aspectu facile in unam partem memoria dominae eius et sui amoris possit incumbere, quippe cum hic ex una parte pater sit, cuius imperium filius debet implere, ex alia parte amor, qui *amor* uinculo animum adulescentis adstringit. saepissime autem exordium ab indignatione fit, <ut hic> 'hoccine est humanum factum aut inceptum', quam indignationem ita diuisit, ut accusaret primo homines, deinde patrem. postea
- 238 iungit propositionem *ipsam* iniuriae **3** VXOREM DECREVERVNT SE MIHI DARE HODIE. in hoc adulescens collocat iniuriam, quod pater sibi nuptias repente mandauerit: non quo nubere *huic* iniuria sit, quamquam esse uideatur, uerum intelligit, si ante mandasset pater, consilium se facile aduersum imperium patris inuenire potuisse. ideo
- 239 adiecit **4** NONNE OPORTVIT PRAESCISSE ME. tangitur et illud, an *omnibus* imperiis obsequi filii debeant: constat enim circa nuptias esse filiis liberam uoluntatem. ideo ait ser-
- 241 uata ratione pietatis COMMVNICATVM OPORTVIT. — **6** QVID *CHREMES* dolo se seruus conuertit ad socerum, quoniam constabat eum *filiam iam negasse*. nunc autem cum animaduertit patrem cogere, ut filius ducat uxorem, credit et

3 qui amatae Goetz-Schoell: quia *codd.* || 5 omnes *G* | et] sed β || 12 adulescentis animum α || 13 fit ut hic *W.*: fit (*ante* exordium) *F*, incipit α , *om. LG* || 15 post adiungit? || 18 quod] ut β || 22 tangit α | <patrum> imperiis α || 23 filii *om. VS* || 24 adeo *LF* | ait *post* pietatis α || 25 <nonne> communicatum α || 26 dolose *codd.* || 27 nunc autem] sed α || 28 filius] ipse α

- 243 Chremem mutasse sententiam.* — **8** OBSTINATE perseueranter, pertinaciter. — VT ME A GLYCERIO MISERVM nominata ea, quam diligebat, continuo in calamitatem praesentem dolore gemituque prosiluit, ut Virgilius (*Aen. III* 311—312) «aut, si lux alma recessit, Hector ubi est?»⁵ dixit lacrimasque effudit. ita nominata iam Glycerio quasi propositio rursus alterius partis effecta est, cumque duos senes, patrem et socerum, supra ad imperium potestatemque posuisset, hic aduersus tantam duorum *hominum* propositionem unum amicae nomen posuit. deinde rursus 10
 <a> *partibus* reuertitur ad querelas: intellexit enim se amori
 245 non posse obsistere. ideo subiungit **10** ADEON HOMINEM ESSE INVENVTVM AVT INFELICEM, ut sit iterum exclamatio, quod Chremetis affinitatem non potest euitare. hic iam coniecturalis tractatus interponitur, cur Chremes veluti 15
 repudiatus saepe non discedat et cur rursus promittat
 248 uxorem **13** QVOT MODIS CONTEMPTVS SPRETVS: melius de Pamphilo intelligimus 'contemptus' et 'spretus'. denique continuo coniecturae rationem <addit> **15** ALIQVID MONSTRI
 250 ALVNT hoc est: *fortasse* aliquid monstri nutriunt.* — OB-
 252 TRVDI inpingi, opponi. — **17** NAM QVID EGO DICAM DE PATRE rursus est officium de senibus mutuatus: nam cum primum de patre, mox de socero dixisset, interposito Gly-

- 242 α* [1] quod uero ait **7** IMMVTATVM VIDET, id est mutatum: nam motus species sunt commutatio et immutatio, et est illud circa quantitatem, istud circa qualitatem, ut si quis ex magno paruus fit (*Lindenbr.*: sit *codd.*), commutatus, si quis ex nigro albus, immutatus dicitur.
 * [20] quae res rapit auditorem ad diuersa, unde causam exaggerat.

1 perseuerate β || 6 fudit β, refudit α || 7 propositio rursus ante nominata β || 10 posuit G, proposuit *rell.* || 11 a *add. W.*; a deliberatiuae *add. Goetz* || 13 sit post iterum VS, post exclamatio F, est (*om. ut*) B, *om. LG* || 14 chremis α | euitare non potest α || 15 cur] cum α L || 16 cur] cum *codd.* || 17 <et> spretus α || 18 intelligimus] accipimus α || 19 addit *add. W.* || 20 id est α || monstri] inauditi α | <quoniam nemini> obrudi <id est> α

cerii nomine redit ad Chremetem, nunc de patre suggerit. queritur autem de socero per coniecturam, quod filiam suam saepe polliceri cupiat repudiatam, de patre autem, quod segniter et negligenter de filii nuptiis cogitare uideatur. ita quod de patre supra (v. 3) generaliter dixerat 'nonne oportuit praescisse me ante?' nunc per speciem proponit

- 253 **18** PRAETERIENS MODO MIHI APVD FORVM VXOR TIBI DVCENDA EST PAMPHILE. 'modo' autem tempus respirandi non habet: tunc patris *imperio* et praesentia territus respondere non potuit.* — **23** QUID <FACEREM SI QVIS NVNC ME ROGET QUID> ergo nunc facerem, si aliquis me interroget? huic responsio datur **24** ALIQUID FACEREM VT HOC NE FACEREM. — SED QUID NVNC PRIMVM EXSEQVAR hic est propositio *ipsius* deliberatiuae per duas scilicet partes: an imperio obtemperet patris, an amori *potius* seruiat. —
- 260 **25** TOT ME IMPEDIVNT CVRAE QVAE MEVM ANIMVM DIVERSAE TRAHVNT ab amoris parte haec sunt argumenta: primum
- 261 necessitas **26** AMOR *inquit*, deinde humanitas MISERICORDIA; a parte patris, *an imperio patris obtemperet* NVPTIARVM *inquit* SOLLICITATIO TVM PATRIS PVDOR, hoc est quod erubescio ex patre. et adiecit non leues causas: primum quod pater est, deinde quod bonus pater, <cui> *obtemperare utique debeat. bonum autem sic confirmat* **27** QUI ME TAM LENI PASSVS EST ANIMO VSQVE ADHVC QVAE MEO CVMQVE ANIMO LIBITVM EST FACERE.* hac parte inclinatam

255 α*[10] unde uisum fuisse sibi dixit **20** SVSPENDE TE quod ad suspensionem pertinet. uel sollicitus esto remotus ab alia cura.

* [25] et nota, quod gerundia uel impersonalia singulari uel plurali numero iunguntur et omni generi seruiunt, ut libitum est mihi et uobis hoc et illae res.

1 redit post Chrem- α || 6 rescisse L α || 8 modo — habet nec habuit respirandi tempus post potuit α || 9 perterritus α || 10 FACEREM — quid add. W. duce Westerh. || 12 ut ne hoc G, ne id α || 14 partes scilicet α || 16 ANIMVM — TRAHVNT om. L || 17 prima α || 18 deinde post α || 20 id est α || 21 ex patre patrem α || 22 cui add. W. || 23 Qui me <inquit> α

- sententiam declarauit, unde rursus oratio concluditur ob
 263 querelas **28** <EINE EGO VT ADVERSER EI MIHI> huic ego
 aduerser miser? sed nunc iam electio consilii est, ut hoc
 facere uelle uideatur. *uerum* obsistente amore rursus ad
 264 incertam sententiam deuolutus est: **29** INCERTVM EST inquit 5
 QUID AGAM. optimo loco Mysis se interponit, ut in parte
 aliqua adulescens uel *in* praesentia Mysidis uel *ad* commemo-
 rationem Glycerii possit inuerti. denique intercedit et uti-
 liter tristis cum interrogaretur, exponit Glycerium aegram
 esse duabus de causis, ex dolore et sollicitudine. hic dolor 10
 268 ad partum ponitur: hoc enim dixit **33** LABORAT EX DOLORE:
 maxima enim adulescenti efficitur concitatio, si se propter
 amorem intelligat patrem. deinde adiecit sollicitudinem,
 cuius causam ponit, quod olim constitutae sint nuptiae
 et uereatur, ne illam deserat Pamphilus. his rebus per- 15
 fecta persuasio est, uti amor*i* adulescens *potius* debeat
 obtemperare. denique concitatus iam unam eligit partem
 270 et proponit **35** EGONE ISTVC CONARI QVEAM. hic narrat
rationes, quibus non sit uerisimile, quod amicam sit deser-
 turus: primum ne illa misera decipiatur, quae omnem 20
 uitam ei credidit, quam ipse dilexerit et pro uxore semper
 habuerit. hoc ab utili est. sequitur ab honesto, quoniam
 pudice eius doctum et eductum ingenium non debet ne-
 cessitate mutari. huic *rei* quaestio opponitur, an hoc
 facere possit adulescens, cum in patris sit positus pote- 25
 276 state: **41** HAVT VEREAR *inquit* SI IN TE SOLO SIT SITVM.
 aduersus istam propositionem argumentum rursus suppo-
 nitur, an fieri possit, quod coniecturale est, quod tali
 animo Pamphilus sit, ut neque inhumanus neque ferus
sit neque non amet neque sine pudore sit. quibus rebus 30

2 EINE — MIHI *add.* W. || 3 nunc] non β || 4 rursus obsistente amore α || 7 commemoratione α || 13 patrem] parere α; pati Lindenbr. || 14 sint W.: sunt *codd.* || 15 uereatur — Pamphilus] timet ne se deseras α || 18 hic] sic α | narrationes narrat LG || 19 quibus] ut α || 20 omnem — habuerit] m. s. a. a. o. u. c. q. e. a. e. c. pro u. ha. α || 23 eius *post* eductum α || 26 uerear L, -or *rell.* || 28 quod — est] per coniecturam α || 30 neque non

† persona omnia argumenta sunt, ut facile possit nosci adulescentem et contra imperium patris in amore fidem posse seruare. suggerit illa, quo magis adulescentem incendat, *meritam esse Glycerium, ut eius Pamphilus memoriam*

- 281 *retineret* 46 VNVM HOC SCIO MERITAM ESSE VT MEMOR 5
 ESSES SVI. adiecit rursus adulescens suae memoriae, siquidem dicit in animo se haec Chrysidis morientis et commendantis Glycerium scripta verba <sem>per tenere. in qua re allocutionis sunt praecepta et potestates, hoc est quibus uerbis potuit, ut Chrysis moriens ei commendaret 10 Glycerium. sed quoniam hoc profecit ad affectum, ut exinde profiteatur adulescens se Glycerium non deserturum, singula excutienda sunt. nam primum quo tempore locuta sit, non sine affectu est: ‘moriens’ enim inquit, quae res habet maximam pietatem, cum postrema uox est; quod 15 ‘soli’ fuimus et quod ‘semotis omnibus’: plus enim fidei meae dedit, quando testem adhibere neglexit. deinde sequitur ista oratio, quae magnum affectum tenet, primo 286 quod familiariter allocuta est dicendo ‘mi’: nam 51 MI PAMPHILE inquit. deinde ipsa commendatio, quae duas ad 20 misericordiam continet causas FORMAM ATQVE AETATEM, quam rem et Simo laudauerat dicendo supra (I 1, 91) ‘ibi aspicio adulescentulam forma’: ex his enim rebus omnis 288 causa pietatis est et spes ad amorem. — 53 AD PVDICI-

— sit] nec ingratus ut non commoueat amor pudor consuetudo seruare fidem α || 1 personam *L*, ad (*sscr.*) personam *F*, a persona α , consona *G*; per se nota *Lindenbr.*, percontata *Schoell.*, proposita *Goetz* || 2 fidem *post* seruare α || 4 retinet *W.*: *contin-codd.*; *cf. II 1, 6 et fin.comm. Andr.* || 5 scio <hanc> *FG* || 6 siquidem — tenere] ‘memor essem’ indignando et reddit rationem, cur eius memor esse debeat, nam indignatio innuit aliter non posse fieri, siquidem ‘scripta sunt in animo Chrysidis dicta de Glycerio’ α (*non intellexit quid significaret adiecit suae memoriae!*) || 7 commendantis *W.* (*cf. infra*): commemor-*codd.* || 8 semper *W.* || 10 potuit — 13 sunt] Chrysidis affectus cresceret adulescentis α | ei] cum *LF* || 12 profiteatur *Lindenbr.*: propheta (-a^t *LF*), promitteret *G* || 16 meae fidei α || 19 locuta est familiariter α | nam — inquit *ante* 18 primo *codd., transp. W.* || 24 est *post* amorem α

- TIAM ET AD REM TUTANDAM 'ad pudicitiam' forma, 'ad rem tutandam' aetas. sed melius utrumque ad pudicitiam, nam neque forma neque aetas pudicitiam poterit custo-
- 289 dire, ad rem tutandam sola aetas <sufficit>. — 54 QVOD EGO TE omnis allocutio has diuisiones habet, quid velit 5 et quid metuat. ita quid metuat supra positum est, de aetate, de forma; nunc quid velit: 'quod ego' inquit 'nunc te per hanc dextram oro'. ipsum quid velit iungit cum precibus: impetrabilius enim fit, si, quod uolumus, in allocutione cum precibus collochemus, ut (*Verg. Aen. IV 314; 10 317*) 'per has te lacrimas ego dextramque tuam te . . . si bene quid de te merui': non potuit enim per partes impetrabile facere quod rogabat. hic autem uide, quod in iureiurando collocat primo dexteram, qua tenebat, quae semper fidei testis est. nam inde etiam Tullius (*pro 15 Deiot. 3, 8*) 'per dexteram tuam te oro, non tam in proeliis et in bellis, quam in pace et fide firmiorem'. et 'ingenium' simul adiecit et 'fidem tuam' et, ut pietatem captaret, 'solitudinem' mulieris. adiecit et ipsum postremo
- 291 desiderium 56 NE ABS TE EAM SEGREGES NEV DESERAS. 20 sunt autem duo: 'ne abs te segreges' ne non eam ducas uxorem, 'neu deseras' neu non pugnantem defendas: scit enim esse peregrinam secundum suspicionem suam. ad-
- 292 iungit meritum suum dicendo 57 SI TE IN GERMANI FRATRIS DILEXI LOCO quomodo Virgilius (*Aen. IV, 317*) 'si bene 25 quid de te merui'. meritum suum dicendo iungit et mer-
- 293 ritum puellae 58 SIVE HAEC TE SOLVM SEMPER FECIT MAXIMI SEV TIBI MORIGERA FVIT IN REBVS OMNIBVS.* et in

α^* [28] et 'tibi fuit morigera' id est tuis moribus inseruiens

4 sufficit add. *Lindenbr.*; an satis est? || 6 metuat 2.] -it α || 7 de] et α || 8 qui uelit *LG* || 9 allocutionibus α || 11 ego<met> α || 12 merui <fuit aut tibi quicquam dulce meum> α || 13 autem] enim *VS* || 14 qua *LG*, quam *rell.* || 17 et] neque *Cic.* | pace] promissis *Cic.* | <in> fide α | et ingenium post adiecit α || 22 neu *L.*, neu *rell.* | pugnantem] periclitantem *Lindenbr.* || 25 locum β | quomodo] ut α || 26 merui <fuit aut> β | meritum — dicendo fort. *del.*, cf. *supra l. 24* || 28 omnibus rebus β

- merito puellae maximam uim declarauit, quod 'solum semper fecit maximi': cum acceperit a me beneficium, quod seruata sit, quod uiuat, tamen te solum semper maximi fecit. potest tamen, quod solum amauerit in domo meretricis. *allocationem efficaciter* concludit per mandatum 5
 295 et monitum **60** TE ISTI VIRVM DO quod supra (v. 56) dictum est 'ne abs te segreges' AMICVM TVTOREM PATREM hoc supra dictum est 'neu deseras'. adiungit et ab utili
 296 **61** BONA NOSTRA HAEC TIBI COMMITTO ET TVAE FIDEI. post haec, quo maior uis ad memoriam possit accrescere, ut 10 mandatorum uerba in animo fixa remanerent, illud adiecit
 297 **62** HANC MIHI IN MANVM DAT MORS CONTINVO IPSAM OCCVPAT. 'continuo' inquit, tamquam usque ad mandati creditam sententiam uita suffecerit. concludit deliberationis suae
 298 partem per electionem: **63** ACCEPI inquit. consentit continuo 15 et Mysis, cum dixisset 'perge ad obstetricem', moneturque, ne aliquid dicat dominae de nuptiis. quod pulchre est collocatum, nam nonnihil *ex hoc* fidem dat amoris, qui et miseretur. et urbane, ne ei quam diligit ex aliquo
 299 nuntio aegritudo cumuletur, *hoc posuit* **64** ATQVE AVDIN 20 VERBUM VNVM CAVE DE NVPTIIS* NE AD MORBVM HOC ETIAM.

α (VS; B: mores gerens moribus tuis seruiens et concordans uel portans; cf. Schlee et Bruns ad h. l.)

* [21] id est: uide ne uerbum dicas. et hoc cur? ne hoc etiam ad morbum sit.

2 maximi cum W.: maximum β , -mi α | accepit α G ||
 3 solum te FG | maximum (post fecit α) codd. || 4 tamen] etiam dici α || 5 concludit W. (-dit Lindenbr.): -sio LF α , -di G ||
 7 est om. L α || 8 est om. L α || 9 et tuae committo fidei β , committo etc. α || 13 mandatum β || 14 concludit α || 15 inquit <acceptam seruabo> α || 16 cum dixisset] et ipse curam illius habendo praecepit α || 18 nam] iam β | non om. LF | qui W.: cui codd. || 20 AVDIN] audito LF || 21 ETIAM] eēt LF, etiam sit G